

УДК 338.43 (477.83)

МОДЕЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

І. Костирко, д. е. н., професор,

Т. Гром'як, старший викладач

Львівський національний аграрний університет

Костирко І., Гром'як Т. Моделювання сільського розвитку

Подано результати дослідження формування базової моделі сільського розвитку в умовах тривалих ринкових перетворень та її трансформацію у локальні моделі сільського розвитку районів за типами розселення у Львівській області відповідно до пріоритетних напрямів розвитку окремих сільських територій з урахуванням їх потенціалу.

Ключові слова: сільський розвиток, модель, пріоритети сільського розвитку, чинники сільського розвитку.

Kostyrko I., Gromiak T. Modeling rural development

The results of studies on the formation of the basic model of rural development in a long-term market changes and transformation of local models of rural development areas by type of settlement in the Lviv region in accordance with the priorities of some rural areas in view of their potential.

Key words: rural development model, priorities for rural development, rural development factors.

Костырко И., Громьяк Т. Моделирование сельского развития

Представлены результаты исследования формирования базовой модели сельского развития в условиях длительных рыночных преобразований и ее трансформацию в локальные модели сельского развития районов во Львовской области по типам расселения в соответствии с приоритетными направлениями развития отдельных сельских территорий с учетом их потенциала.

Ключевые слова: сельское развитие, модель, приоритеты сельского развития, факторы сельского развития.

Постановка проблеми. За існуючих соціально-економічних умов одним із стратегічних напрямів оздоровлення економіки країни та розвитку її аграрного сектору є формування потужної економічної системи через реалізацію в Україні сучасної ринкової моделі економічного й соціального розвитку регіонів і сільських територій. В основу цієї моделі повинні бути покладені сучасні теорії регіонального розвитку та економічного зростання, які взаємоузгоджені з концепцією сталого розвитку. Відповідно до цього в Україні потрібно сформуванати структуровизначальні для всього національного агропромислового комплексу базові виробництва та обґрунтувати шляхи розвитку, які стануть джерелом зростання потенціалу сільського розвитку кожного регіону і держави в цілому. Проблема полягає в недостатній науковій

обґрунтованості такого підходу з погляду реальних можливостей його практичного застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стратегія ринкових перетворень та формування моделі сільського розвитку повинна враховувати реальну оцінку потенціалу села для втілення цих перетворень і прогнозовані наслідки таких реформ з позиції досягнення стратегічних соціально-економічних цілей та мінімізації негативних потенційних загроз. Як стверджує, наприклад, Т.О. Осташко, виділяють три рівнопріоритетні стратегічні цілі аграрних перетворень: продовольча безпека; формування сталого, ефективного, експортоорієнтованого сільського господарства; розвиток сільської місцевості, які тісно по-в'язані між собою і взаємозалежні [1, с. 12].

Аналізуючи участь і роль держави в сільському розвитку, цілком правомірно з'ясувати сутність і зміст державної діяльності в цій сфері. Удосконалення механізму державного впливу та існуючих методів підтримки – цінове регулювання, пільгове оподаткування, державні цільові програми – не може апріорі бути ефективним, оскільки зорієнтоване переважно на виробничу діяльність, а не на її соціальні наслідки і сільський розвиток. Ці проблеми широко висвітлені в багатьох публікаціях О. Бородіної [2; 3], М. Дем'яненка, Л. Котлової, І. Лукінова, О. Онищенко [4; 5], І. Прокопи [2; 3], П. Саблука [6], В. Якубів [7; 8] та інших учених-аграрників. Однак недостатньо уваги приділено питанням, пов'язаним із формуванням нових аспектів організаційно-економічного механізму з позицій концепції сільського розвитку.

Значний внесок в обґрунтування концептуальних положень розвитку сільських територій у частині організаційно-управлінських засад і державного регулювання з урахуванням різних рівнів і типів сільських територій зробив О. І. Павлов. У своїх публікаціях він глибоко розкрив парадигму сільського розвитку, окреслив загальну модель сільського розвитку України, чітко виокремив сільський розвиток як предмет наукового аналізу [9; 10], що конкретизує сам процес пізнання.

Постановка завдання. Завданням статті є оприлюднити результати дослідження щодо формування базової моделі сільського розвитку в умовах тривалих ринкових перетворень та її трансформацію у локальні моделі сільського розвитку районів у Львівській області залежно від типів розселення відповідно до пріоритетних напрямів розвитку окремих сільських територій з урахуванням їх потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Модель сільського розвитку повинна базуватись на реальному змісті економічних відносин, які сформувались як наслідок трансформацій у аграрному секторі економіки, науковому трактуванні суті процесу сільського розвитку та виходити з можливостей і передумов, які дає наявний потенціал для реалізації цього напрямку розвитку з урахуванням

забезпечення сталості і зрівноваженості всього процесу.

Для сільських територій характерною є відносна нестабільність в економічному, соціальному та екологічному аспектах, оскільки трансформаційні процеси ще не завершилися створенням нового господарського механізму, за якого інтереси сільського населення були б враховані достатньою мірою. Немає визначеності і з власністю на головний ресурс – землю, що також приховує в собі потенційні загрози і ризики для всієї суспільно-економічної територіальної підсистеми. За умов такої невизначеності формується ключове завдання і основний виклик щодо політики сільського розвитку – обґрунтування збалансованості між економічними, соціальними та екологічними складовими сільського розвитку з урахуванням структури і потенціалу реального сектору економіки, утвореного під впливом політико-олігархічних груп та великих агрооб'єднань.

Тому концепція, що повинна бути покладена в основу політики сільського розвитку в Україні, має не тільки зумовлювати підтримку аграрного ринку і доходів, а й забезпечувати подолання бідності та підвищення рівня умов проживання сільського населення на тривалу перспективу. Цього можна досягти, коли в реалізації заходів щодо втілення цієї концепції дотримуватись певних принципів, зокрема забезпечувати співпрацю всіх суб'єктів, що здійснюють економічну діяльність у цій сфері, на засадах субсидіарності та участі у створенні вільного доступу до ресурсів, якими наділені сільські території, а також дотримання механізму свідомого розподілу доходів в інтересах сільського населення.

Оскільки основою концепції сільського розвитку є стратегія, яка передбачає зміну якості економічних відносин і багатофункціональність економічної діяльності насамперед за рахунок неаграрних видів діяльності, основну увагу необхідно звернути на пошук можливостей зростання потенціалу сільського розвитку саме в цих напрямках. Це означає, що у нарощенні потенціалу сільського розвитку виробничий чинник у цьому випадку не є визначальним, а

його приріст очікується і стимулюється передусім у сфері поліпшення соціальних умов для підвищення віддачі людського капіталу як основного напрямку приросту потенціалу сільського розвитку на перспективу, що й зумовило зміст пропонованої моделі сільського розвитку в цілому (рис. 1).

Посилення уваги до вирішення нагальних проблем сільського розвитку і життєдіяльності селян засобами державної політики

помітно покращить перспективи розвитку всього аграрного сектору, сприятиме обмеженню впливу галузевого підходу в управлінні, запобіганню відпливу за межі сільськогосподарського виробництва і сільських територій працездатного та найбільш освіченого населення (насамперед молоді), розширить можливості розвитку аграрного сектору України загалом, що і є очікуваним результатом реалізації запропонованої моделі.

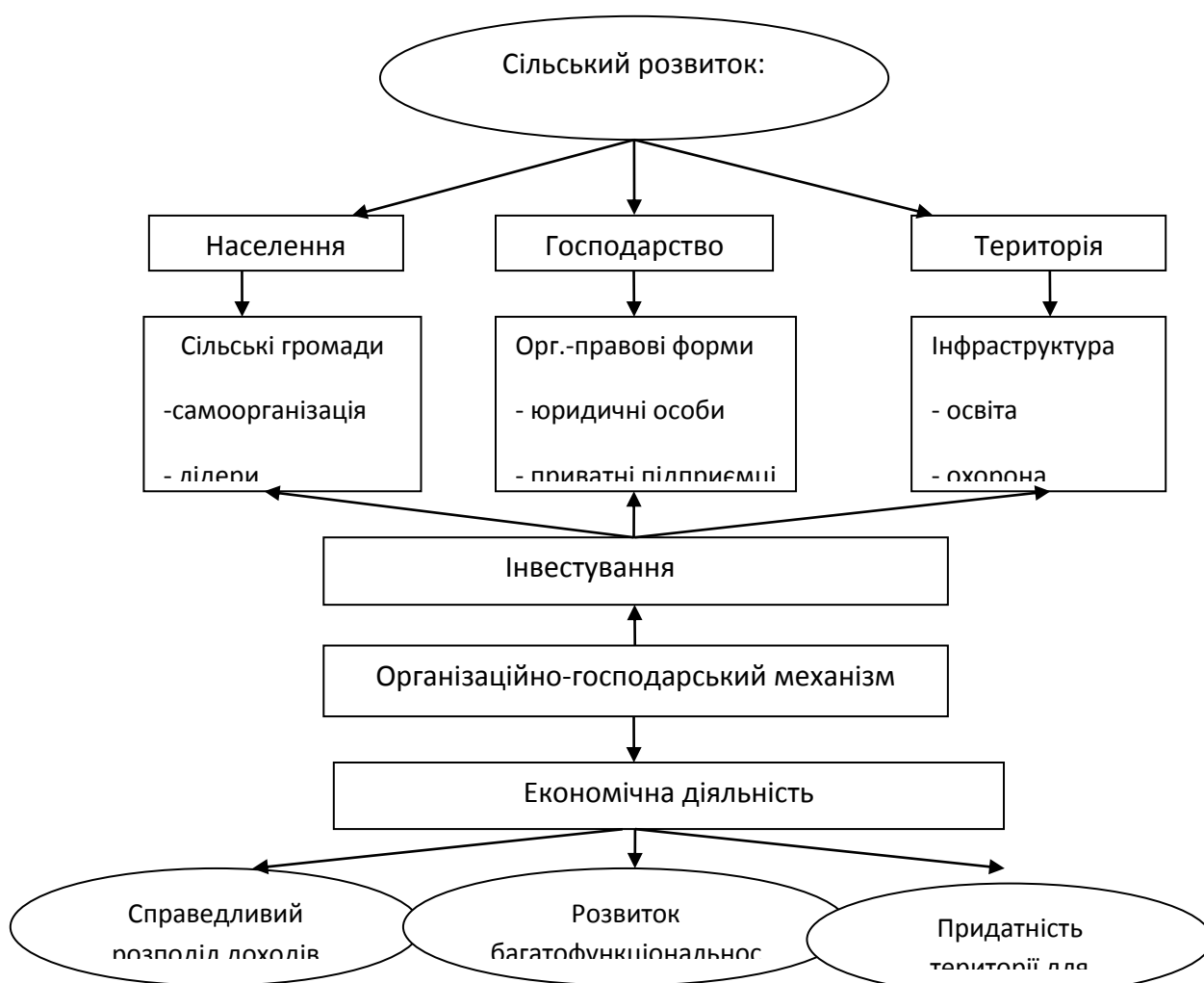

Рис. 1. Модель сільського розвитку на засадах зрівноваженості і сталості*.

*Розробка Т. Гром'як.

Як видно з поданої моделі, економічна діяльність усіх суб'єктів господарювання на конкретних сільських територіях повинна бути не тільки скерована на розвиток безпосередньо сільськогосподарського

виробництва, а й розширювати можливості для багатofункціональної діяльності в позааграрній сфері, забезпечуючи в кінцевому підсумку більш справедливий розподіл доходів між суб'єктами

господарювання та сільським населенням. Цього можна досягти завдяки вдосконаленню всього організаційно-господарського механізму функціонування аграрної сфери, у тому числі через зміну структури інвестицій залежно від визначених пріоритетних напрямів (виробництво, людський капітал, умови проживання на території), що конкретизується в конкретних моделях сільського розвитку.

На основі проведеної комплексної оцінки чинників потенціалу сільського розвитку Львівської області сформовано матрицю пріоритетів впливу на них за виділеними типами розселення (див. табл.).

Виявлена в процесі аналізу відмінність між групами районів за типами поселення,

що впливає з полікомпонентної структури сільських територій, вказує на неоднорідність останніх, що потребує різних шляхів розв'язку наявних проблем та способів впливу на їх вирішення. На це у своїй статті "Сільський розвиток: об'єктність, просторові межі та суспільне призначення" звертає увагу і професор О. І. Павлов, показуючи компонентну неоднорідність сільських територій як певної системи, що говорить про необхідність узагальнення інтересів кожної з підсистем "за рахунок порівняння цільових настанов розвитку об'єкта, які іноді не тільки не збігаються, але й суперечать одна одній.

Таблиця

Матриця пріоритетів впливу на чинники сільського розвитку в районах Львівської області за типами розселення*

Тип розселення	Виробничий чинник (господарство)	Соціальна сфера (територія)	Людський капітал (населення)
I	A	B	C
II	A	C	B
III	C	B	A

A – пріоритет першого порядку;

B – пріоритет другого порядку;

C – пріоритет третього порядку.

*Розробка Т. Гром'як.

Так, інтереси господарюючих суб'єктів спрямовано на одержання прибутку, який використовується, насамперед, для розширення виробництва, тоді як соціальна сфера залишається без фінансової підтримки. Посилюються диспропорції у розвитку сільського господарства та промисловості, зростає нееквівалентний економічний обмін між містом і селом... що спричиняє поглиблення прірви між міським і сільським населенням" [9, с. 81].

Аналізуючи сільські території через їх диференціацію, О. І. Павлов також виділяє певні їх типи за різними критеріями, у тому числі "типові сільські (аграрні), перехідні, або "змішані" (сільські урбанізовані зони та ареали, "аграрні міста"), а також зі

спеціальним режимом функціонування (оздоровчо-рекреаційні, прикордонні та гірські)" [9, с. 82].

Запропонована О. І. Павловим характеристика типів сільських територій за окремими критеріями збігається з типами розселення, обґрунтованими нами в напрацьованих дослідженнях, що підтверджує доцільність обраного підходу. На підставі цього обґрунтованим є виділення окремих моделей сільського розвитку для груп сільських районів залежно від типу розселення.

Базовою методологічною вимогою є конструювання конкретних моделей на основі загальної моделі сільського розвитку, зображеної на рис. 1. Відповідно до

запропонованої концепції основною умовою розгортання процесу сільського розвитку слід вважати інвестування у розвиток потенціалу сільського розвитку і його окремих чинників залежно від стану сільських територій, характеру і структури аграрного сектору, географічної розміщеності, оздоровчо-рекреаційної та інвестиційної привабливості тощо. Пріоритетні напрями інвестування зумовлені не тільки цими критеріями, а й також прогнозними розрахунками досягнення належних параметрів соціальної сфери, мінімальний рівень яких повинен забезпечувати належні умови для проживання й відтворення сільського

населення. З урахуванням цих передумов запропоновано три окремі моделі сільського розвитку сільських районів для кожного з виділених типів.

Сільські райони I типу розселення (Бродівський, Буський, Жидачівський, Жовківський, Золочівський, Кам'янка-Бузький, Мостиський, Перемишлянський) мають достатнє землезабезпечення та розвинуте сільськогосподарське виробництво. Виходячи із сформованої матриці пріоритетів (див. табл.), виробничий чинник тут є ключовим у формуванні економічної бази для підтримки соціальної сфери та розвитку людського капіталу (рис. 2).

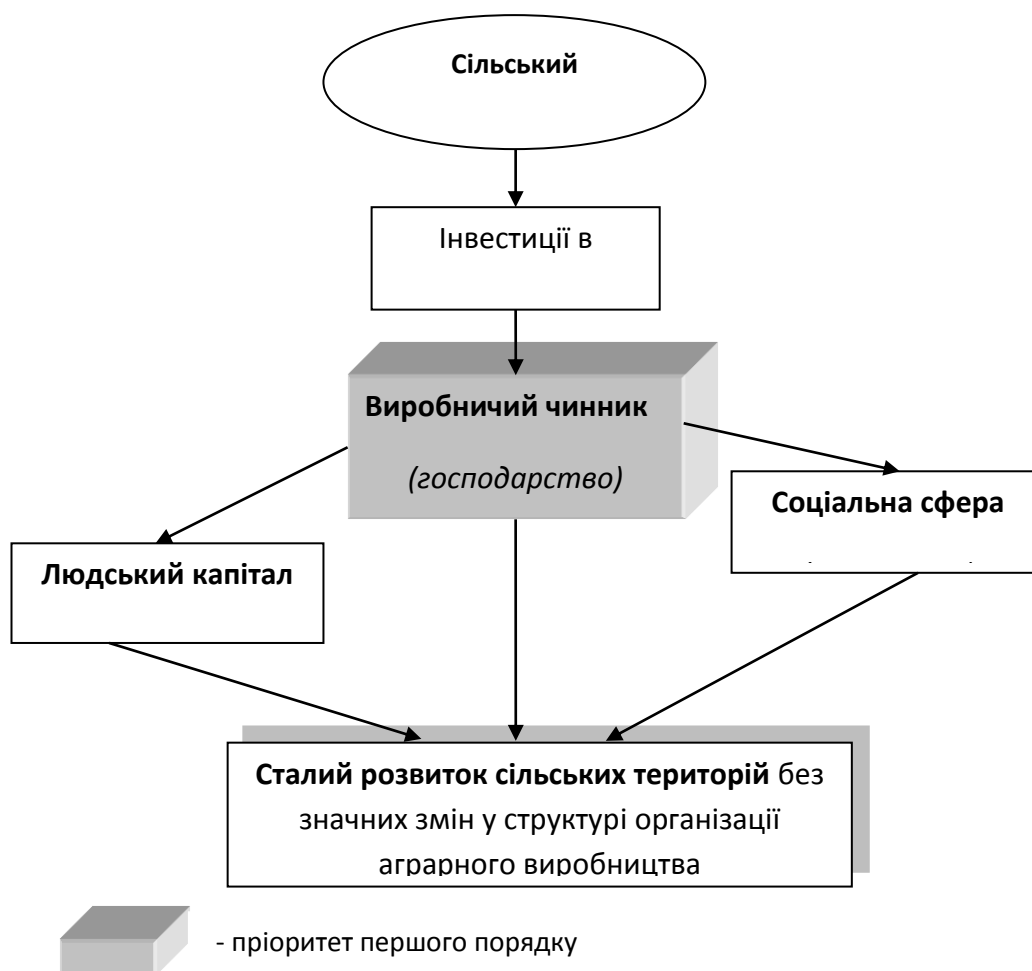

Рис. 2. Модель сільського розвитку для сільських районів Львівщини I типу розселення.*

*Розробка Т. Гром'як.

На перспективу для забезпечення умов переходу до політики сільського розвитку доцільно підтримувати й розвивати цей напрям функціонування економічного потенціалу цієї групи районів та для забезпечення приросту й інтенсивності всього процесу скеровувати інвестиції першочергово у виробничий чинник. Через нарощення виробничої функції аграрних підприємств у цих районах будуть створені додаткові економічні можливості для наступного розвитку соціальної сфери. Це має місце і на практиці, оскільки все частіше діючі сільськогосподарські підприємства, що функціонують переважно на орендованих у селян землях, починають скеровувати власні кошти на розвиток соціальної інфраструктури, розглядаючи ці інвестиції як важіль стабілізації соціальної ситуації на своїх територіях. Водночас розвиток виробництва вимагає впровадження нової техніки і технологій, що неможливо без інвестування у поліпшення якості людського капіталу. В умовах дефіциту кваліфікованих кадрів, здатних ефективно використовувати сучасну техніку і застосовувати новітні управлінські технології, інвестування у людський чинник є обов'язковою умовою досягнення ефективності виробничих процесів і сталості господарської діяльності.

Структура агропромислового виробництва у цій групі районів поступово буде досягати оптимальності за показниками ефективності, конкурентоспроможності основних видів продукції, що в підсумку забезпечить тут сталий розвиток сільських територій.

Для групи районів II типу розселення, до якої належать Городоцький, Николаївський, Пустомитівський, Самбірський, Сокальський, Стрийський, Яворівський,

характерним є відчутний вплив урбанізації на економічні процеси і соціальні умови, що зумовлено їх розташуванням поблизу великих міст. Агропромислове виробництво тут зорієнтоване на потреби міського населення і відчутно залежить від стану ринків конкретних товарів. Земельний чинник за своєї значущістю прирівняний до географічної віддаленості від міських населених пунктів, тому розвиток сільських населених пунктів тут більше зорієнтований на міський спосіб життєдіяльності, а сільські жителі мають доступ до соціальних послуг міст і не відчують так гостро проблем із нерозвинутістю сільської соціальної інфраструктури. Освітні, медичні, побутові, інформаційні послуги тут часто наближаються до рівня міських, а дорожня мережа є достатньо розвинутою. Земля як основний ресурс тут використовується інтенсивно, а виробничий чинник вимагає переорієнтації відповідно до запитів локального ринку сільськогосподарської продукції. Перспектива нарощення потенціалу для сільського розвитку тут полягає у диверсифікації аграрного сектору і зміні структури сільськогосподарського виробництва відповідно до запитів ринку. Тут може розвиватися овочівництво, екологічне й органічне сільськогосподарське виробництво, у зв'язку з чим пріоритетом є інвестування у розвиток виробничого чинника з вкладенням коштів у перекваліфікацію трудових ресурсів під нові напрями виробничої діяльності, і лише після цього, на наш погляд, ймовірним може бути розвиток соціальної інфраструктури. Тому модель сільського розвитку для цієї групи районів (рис. 3) має свою черговість пріоритетів, відчутно зумовлених урбаністичними впливами.

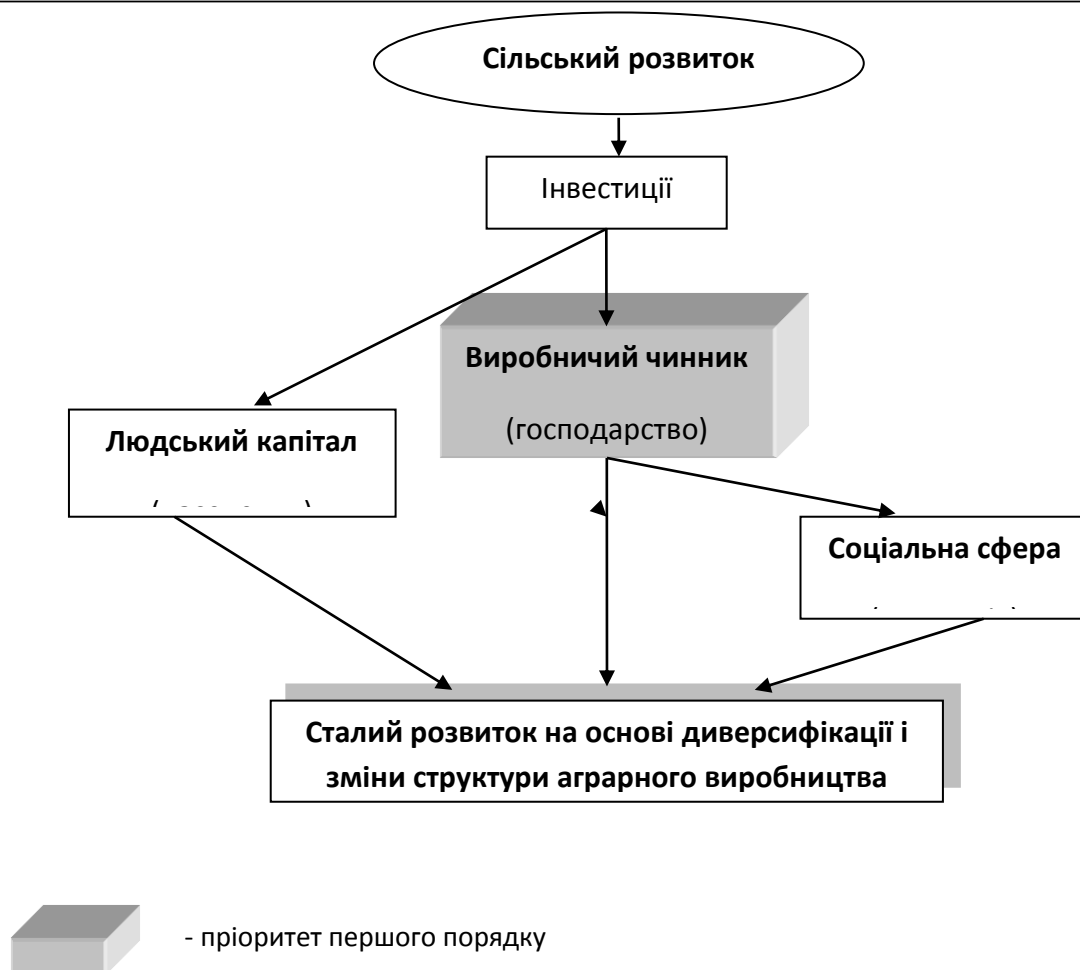

Рис. 3. Модель сільського розвитку для сільських районів II типу розселення Львівської області.*

*Розробка Т. Гром'як.

Для третьої групи районів – Дрогобицького, Сколівського, Турківського, Старосамбірського – перспектива процесу сільського розвитку зумовлена специфічністю їх географічного положення переважно у гірських територіях, розподілом сільського населення за розселенською ознакою, недостатньою господарською, у тому числі й аграрною, освоєністю. Забезпечити належну якість процесу сільського розвитку тут можливо на основі принципово іншої моделі. На відміну від двох попередніх, основним напрямом інвестування тут повинна бути не активізація виробничого чинника, а досягнення нової якості людського капіталу, який і повинен

забезпечити кардинальну зміну самої парадигми економічної діяльності на цих територіях. Перехід до забезпечення багатофункціональності всієї сільської економіки є ключовим напрямом прикладання зусиль для органів влади, місцевого самоврядування та сільських громад. Цього можна досягти тільки за рахунок нової якості трудових ресурсів і створення соціальних умов, що утримували б їх на цих територіях та гарантували необхідний рівень осілості. Тому модель сільського розвитку для сільських районів цього типу розселення є принципово відмінною як за пріоритетами прикладання зусиль, так і за цілями (рис. 4).

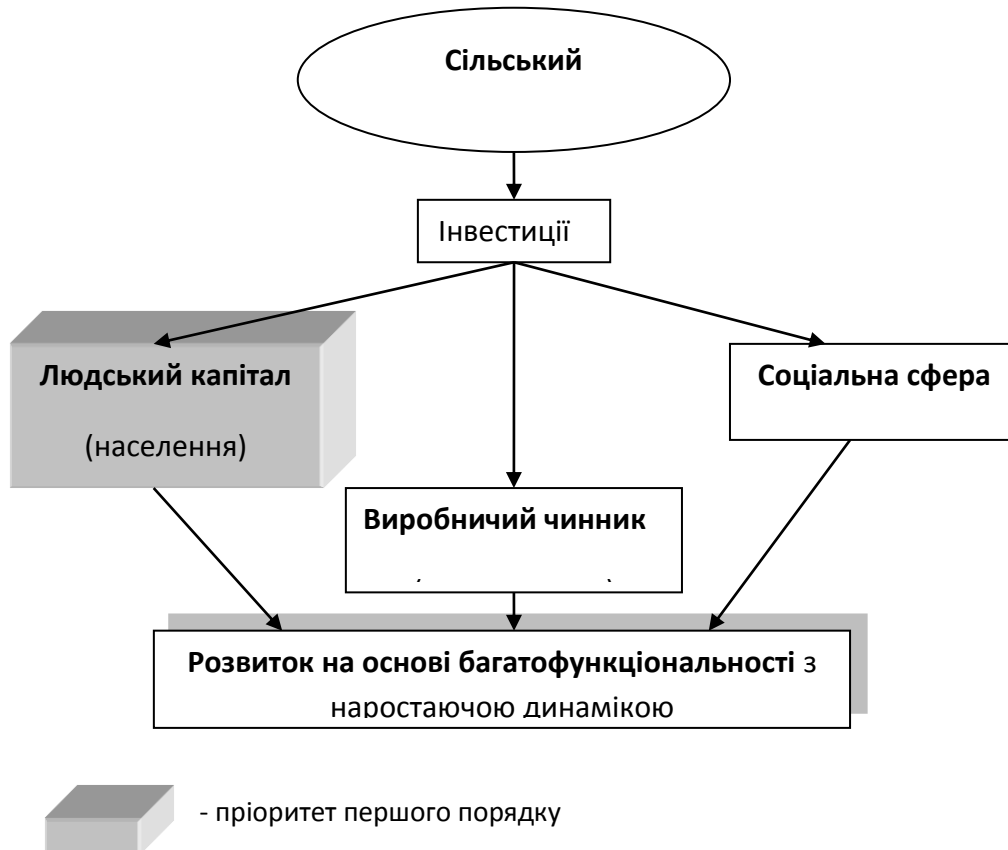

Рис. 4. Модель сільського розвитку для сільських районів Львівщини III типу розселення.*

*Розробка Т. Гром'як.

Як видно з наведених моделей, завдяки різному напрямку спрямування організаційних зусиль і зміні структури й напрямів інвестування можна забезпечити сільський розвиток – або на основі диверсифікації, або на основі багатофункціональності, або на засадах сталості, однак усі ці моделі спрямовані на забезпечення кращого використання наявного потенціалу сільського розвитку та формують механізми, що в підсумку можуть забезпечувати умови для досягнення прогнозованих результатів розвитку сільських територій. Тому конкретизація загальної моделі сільського розвитку у локальні моделі, адаптовані до реального стану потенціалу окремих сільських районів відповідно до виділених типів розселення, є ефективним інструментом формування сучасної політики сільського розвитку.

Висновки. Застосування моделей і

механізмів комплексного розвитку сільських територій за виділеними типами розселення в сільських районах Львівщини конкретизує черговість і місце прикладання організаційних зусиль та інвестицій на основі встановлення пріоритетності впливу на чинники сільського розвитку, що дозволить забезпечити ефективніше використання потенціалу сільського розвитку районів та забезпечити формування в перспективі нової якості сільських територій області.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Осташко Т. О. Інституціонально-структурні трансформації аграрного сектора: моніторинг, оцінка, регулювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук / Т. О. Осташко. – К., 2004. – 22 с.
2. Бородіна О. Сільський розвиток в Україні: проблеми становлення / О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. – 2009. – № 4. – С. 74-85.
3. Бородіна О. Сільський розвиток в Україні: проблеми становлення / О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. – 2009. – № 5. – С. 59-67.
4. Онищенко О. Сільське господарство, село і селянство України у дзеркалі пострадянсь-кої аграрної політики / О. Онищенко, В. Юрчишин // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 6-13.
5. Онищенко О. М. Сільський розвиток: основи методології та організації [Електронний ресурс] / О. М. Онищенко, В. В. Юрчишин // Економіка України. – 2006. – № 10. – С. 4-13. – Режим доступу : <http://kmi.gov.ua/file/link/>.
6. Саблук П. Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 4-12.
7. Якубів В. М. Ефективний сільський розвиток – пріоритет аграрної політики держави / В. М. Якубів // Вісник Прикарпатського університету. – Івано-Франківськ : Плай, 2008. – Вип. 6. – С. 76-79. – (Серія “Економіка”).
8. Якубів В. М. Інноваційний підхід до процесу забезпечення сільського розвитку / В. М. Якубів // Інноваційна економіка. – 2008. – № 1. – С. 31-33.
9. Павлов О. І. Сільський розвиток: об’єктність, просторові межі та суспільне призначення / О. І. Павлов // Економіка України. – 2011. – № 8. – С. 78-89.
10. Павлов О. І. Сільські території України: функціонально-управлінська модель : монографія / О. І. Павлов. – Одеса : Астропринт, 2009. – 344 с.

